

Lev Troçki

Entelijensiya ve Sosyalizm^[1]

Tarih: 1910.

Çeviri Tahir: [Marksist Tutum](#), 2004.

MIA'dan Çeviri: 2005.

On yıl önce, ya da hatta altı-yedi yıl önce, Rus sübjektifsosyoloji ekolünün savunucuları ("Sosyalist Devrimciler"), Avusturyalı felsefeci Max Adler'in son broşürünü kendi amaçları için başarıyla kullanabilirlerdi. Bununla birlikte, son beş ya da altı yıl boyunca öylesine mükemmel bir objektif "sosyoloji okulu"ndan geçtik ve onun dersleri gövdelerimize öylesine etkileyici izlerle kazındı ki, Max Adler'in "Marksist" kaleminden çıkarsa dahi, entelijensiya yapılan en dokunaklı övgülerin, Rus sübjektivizmine herhangi bir yararı olmayacaktır. Tersine, Rus sübjektivistlerimizin yazgısı, Max Adler'in savlarına ve çıkardığı sonuçlara karşı en ciddi kanıttır.

Bu broşürün konusu entelijensiya ve sosyalizm arasındaki ilişkidir. Adler'e göre bu yalnızca teorik bir inceleme konusu değil, aynı zamanda bir vicdan sorunudur. O insanları buna ikna etmek istemektedir. Adler'in sosyalist öğrencilerden oluşan bir dinleyiciler topluluğuna yaptığı konuşmaya dayanan broşürü, ateşli bir inançla dolu. Bu küçük çalışmaya nüfuz eden Proselitizm^[2] ruhu, hiçbir yenilik iddiası bulunmayan düşüncelere özel bir nüans vermektedir. Entelijensiya'yı *kendi* ideallerine kazanmak, ne pahasına olursa olsun onun desteğini elde etmek; ona sahip olduğu özgül üslûbu veren ve zayıflıklarını belirleyen bu politik arzu, Adler'in broşüründeki toplumsal analize tümüyle baskın çıkmaktadır.

Entelijensiya nedir? Adler bu kavrama şüphesiz ahlâki değil, toplumsal bir tanım getirmektedir. Entelijensiya tarihsel bir yeminle birbirine bağlanmış bir topluluk değil, her çeşit "kafa-ış" uğraşını kucaklayan bir toplumsal katmandır. "Kol" işi ile "kafa" işi arasında bir sınır çizgisi çekmek ne kadar zor olursa olsun, daha fazla ayrıntıya girmeksizin entelijensiyanın genel toplumsal özellikleri yeterince açıktır. Entelijensiya burjuva toplumun çerçevesi içinde varolan tüm bir sınıftır, Adler onu sınıflar arası bir grup olarak adlandırmaktadır, ama özü itibarıyla bir fark yoktur. Ve Adler'e göre sorun şudur: Bu sınıfın ruhuna en çok kim ya da ne yakışmaktadır? Toplumsal işlevlerinin gerçek doğasının bir sonucu olarak, hangi ideoloji onun için içsel olarak zorunludur? Adler'in yanıtı şudur: Kolektivizm ideolojisi. Avrupa entelijensiyanın, kolektivizmin fikirlerine doğrudan düşman olmadığı ölçüde, en iyi durumda çalışan yığınların yaşam ve mücadelesinden uzak durması, ne soğuk ne de sıcak bir tutum takınması, Adler'in gözlerini yummadığı bir olgudur. Ama böyle olmamalı, der Adler, böyle olmasının ona göre yeterli bir nesnel zemini yoktur. Adler, sosyalizme dönük kitlesel bir entelijensiya hareketini doğurabilecek genel koşulların varlığını reddeden Marksistlere kesin olarak karşı çıkar.

Adler broşürünün önsözünde şunu belirtir: "Proleter yaşamkoşullarından uzak olsalar bile, tüm entelijensiya kitlelerini etkileyebilen yeterli faktörler –salt ekonomik faktörler olmasa da diğer alanlardan türeyen faktörler– sosyalist işçi hareketiyle birleşmeleri için uygun güdüler olarak mevcuttur. Gerekli olan tek şey, entelijensiyanın bu hareketin özsel doğasının ve kendi toplumsal konumunun farkına varmasıdır." Nedir bu faktörler? "Dokunulmazlık ve her şeyden önce manevi ilgi alanlarının özgür gelişme olanağı" der Adler, "entelijensiyanın yaşamının esas koşulları arasında olduğundan, teorik çıkar, entelijensiya söz konusu olduğu ölçüde ekonomik çıkarla tamamen eşit düzeydedir. Bu yüzden, eğer entelijensiyanın sosyalist harekete katılmasının temelleri her şeyden önce ekonomik alanın dışında aranmak zorundaysa, bu, sosyalizmin kültürel içeriğinden hiç de daha az olmayacak şekilde kafa emeğinin kendine özgü ideolojik varlık koşullarıyla açıklanabilir" (s.7). Tüm hareketin sınıfsal doğasından bağımsız olarak (ne de olsa bu sadece bir yoldur!), onun günlük partili-siyasal imajından bağımsız olarak (ne de olsa bu sadece bir araçtır!), evrensel bir toplumsal ideal olarak sosyalizm, özü itibarıyla kafa emeğinin tüm biçimlerinin her türlü sosyo-tarihsel engel ve sınırlamadan kurtulması anlamına gelir. Bu öncül, bu vizyon, Avrupa entelijensiyasına, üzerinden Sosyal-Demokrasi kampına geçebileceği ve geçmesi gerektiği ideolojik köprüyü sağlar. ^[3]

Adler'in temel bakış açısı budur ve tüm broşür bu görüşün geliştirilmesine hasredilmiştir. Bu görüşün hemen göze batan köklü kusuru, *tarihi dışı* doğasıdır. Entelijensiyanın kolektivizm kampına girmesi için Adler'in bel bağladığı toplumsal nedenler gerçekte çok uzun bir süredir mevcuttur; ama şimdiye kadar, bir tek Avrupa ülkesinde bile, entelijensiyanın Sosyal-Demokrasiye doğru herhangi bir kitlesel hareketliliğinden eser yoktur. Şüphesiz Adler bunu en az bizim gördüğümüz kadar iyi görmektedir. Fakat o, entelijensiyanın işçi sınıfı hareketinden yabancılaştırılmasının nedenini, entelijensiyanın sosyalizmi *anlamaması* noktasında görmeyi tercih etmektedir. Belirli bir anlamda bu doğrudur. Ama o takdirde, son derecede karmaşık diğer pek çok konuyu kavrarlarken, bu inatçı kavrayış kitliği neyle açıklanır? Açıkçası bu onların teorik mantıklarının zayıflığı değil, sınıf psikolojilerindeki akıldışı unsurların gücüdür. Adler, broşürdeki bölümlerin en iyilerinden biri olan *Bürgerliche Schranken des Verständnisses*'de (Kavrayışı Engelleyen Burjuva Sınırlar) bizzat bundan bahsetmektedir. Ama Adler, Avrupa Sosyal-Demokrasisinin, kafa işçilerinin zihniyetindeki akıldışı unsurların üstesinden, ancak onlarla ilişkisinin mantığını yeniden inşa ederse gelebileceğini düşünür, bunu umut eder ve bundan emindir –burada vaiz, teorisini alt etmektedir. Entelijensiya sosyalizmi anlamaz, çünkü sosyalizm ona, gündün güne alışlageldik biçimi içerisinde, bir siyasal parti olarak, tıpkı diğerleri gibi, diğer pek çoklarından biri olarak görünür. Eğer entelijensiya'yı, dünya çapındaki bir kültürel hareket olarak sosyalizmin gerçek yüzü gösterilebilirse, en yüce umut ve özemlerinin sosyalizmde olduğunu görmemezlik edemez. Adler'in düşüncesi böyledir.

Buraya kadar, salt kültürel ihtiyaçların (teknik, bilimin ve sanatın gelişimi) –bir sınıf olarak entelijensiya'yı ilgilendirdiği ölçüde– aileden, okuldan, kilise ve devletten yayılan sınıfsal telkinlerden ya da maddi çıkarların sesinden gerçekten de daha güçlü olup olmadığını sorgulamaksızın geldik. Ama bu argümanı kabul etsek bile, eğer entelijensiyanın şahsında her şeyden önce, bugüne kadar burjuva toplumdan sosyalist bir

kopuşun kültürel çıkarlara hizmet etmenin en iyi yolu olduğunu kavramayı beceremeyen bir kültür papazları topluluğunu görmekte hemfikirsek, sorun tüm azametiyle ortada durmaktadır. Batı Avrupa Sosyal Demokrasisi, entelijensiyya, teorik ve manevi açıdan şimdiye kadar sunduğundan daha inandırıcı ya da daha cazip bir şey sunabilir mi?

Kolektivizm on yıllardır dünyayı kendi mücadele sesiyle zaten dolduruyor. Milyonlarca işçi bu dönem boyunca politik, sendikal, kooperatif, eğitimsel ve diğer örgütlenmelerde birleşmiş durumda. Tüm bir sınıf, yaşamın derinliklerinden ayağa kalktı ve şimdiye kadar mülk sahibi sınıfların özel alanı olarak görülen kutsalların kutsalı politika alanına zorla girdi. Teorik, politik ve sendikal sosyalist basın, irili ufaklı tüm burjuva değerleri günü gününe yeni bir dünya görüşüyle yeniden değerlendirmektedir. Toplumsal ve kültürel yaşamda (evlilik, aile, yetiştirme, okul, kilise, ordu, yurtseverlik, toplumsal sağlık bilgisi, fuhuş) sosyalizmin burjuva toplumun görüşüne karşı kendi görüşünü ortaya koymadığı tek bir konu yoktur. O, uygar insanlığın tüm dillerinde konuşmaktadır. Farklı eğilimlere ve türlü mizaçlara sahip, farklı geçmişleri, toplumsal koşulları ve yaşam alışkanlıkları olan insanlar, sosyalist hareket saflarında faaliyet yürütüyor ve mücadele ediyorlar. Ve eğer entelijensiya yine de sosyalizmi “anlamıyor” ise, eğer tüm bunlar onları bu dünya hareketinin kültürel-tarihsel önemini kavramak zorunda bırakmıyor ve yeterli gelmiyorsa, o zaman bu ölümcül kavrayış kılığının nedenlerinin çok derin olması gerektiği ve onu yazınsal ve teorik araçlarla alt etme girişimlerinin daha baştan ümitsiz olduğu sonucu çıkarılmamalı mıdır?

Bu düşünce, tarihin ışığında çok daha çarpıcı olarak su yüzüne çıkar. Entelektüellerin sosyalist harekete en büyük akını –ve bu Avrupa’daki tüm ülkeler için geçerlidir– partinin varoluşunun ilk dönemlerinde gerçekleşmişti, yani henüz onun çocukluk çağında olduğu sıralarda. Bu ilk dalga, beraberinde Enternasyonal’in en seçkin teorisyen ve politikacılarını getirdi. Avrupa Sosyal-Demokrasisi geliştikçe, onun etrafında birleşen işçi kitleleri büyüdükçe, entelijensiyanın yeni unsurlarının akını (yalnızca görece olarak değil, mutlak olarak da) zayıfladı. *Leipziger Volkszeitung* [4], uzun bir süre boş yere gazete ilanları aracılığıyla üniversite eğitilmiş bir redaksiyon işçisi aradı. İşte kendini bize dayatan, fakat Adler’e tümiyle zıt bir sonuç: sosyalizm içeriğini ne kadar kesin olarak açığa vurduysa, herkes için onun tarihteki misyonunu anlamak ne kadar kolay olduysa, entelijensiya ondan o kadar kesin olarak irkilmiştir. Bu entelijensiyanın sosyalizmden korktuğu anlamına gelmemekle birlikte, yine de açıktır ki, Avrupa’nın kapitalist ülkelerinde, işçilerin sosyalist harekete katılmalarını kolaylaştırdığı halde üniversitelerle işçiler arasındaki kardeşleşmeyi engelleyen bazı derin toplumsal değişimler gerçekleşmiş olmalıdır.

Bunlar ne türden değişimlerdi? Proletaryadan gelen en zekibireyler, gruplar ve katmanlar, Sosyal-Demokrasiye katıldılar ve katılmaktalar. Sanayi ve ulaşımın büyümesi ve yoğunlaşması bu süreci sadece hızlandırıyor. Entelijensiya açısından ise bütünüyle farklı bir süreç işliyor. Son yirmi yıldaki olağanüstü kapitalist gelişme, bu sınıfın kaymak tabakasını tartışmasız biçimde sıyrıp almıştır. İnisiyatif gücü ve düşünce ufkuna sahip tüm yetenekli entelektüel güçler, organizasyon işi için inanılmaz ücretler ödeyen kapitalist sanayi, tröstler, demiryolu şirketleri ve bankalar tarafından geri kazanılmaz şekilde yutulular. “İnsan” ağızından yakınan devlet daireleri ve devlet hizmetleri içinse yalnızca ikincil derecedekiler elde kalmaktadır. Her eğilimden gazete editörleri için de durum aynıdır. Ebediyen bağımlı ve maddi açıdan güvencesiz yaşam tarzından kurtulma yeteneği olmayan ve sürekli artan yarı-proleter entelijensiyanın temsilcilerine gelince, büyük kültürel mekanizma içinde birbirinden kopuk, ikincil dereceden ve pek cazip olmayan birtakım işlevleri yerine getirdiklerinden dolayı, Adler’i cezbeden kültürel çıkarlar, kendi başına bu kesimlerin politik sempatiilerini sosyalist harekete yöneltecek kadar güçlü olamaz.

Buna bir de, kolektivizm kampına geçmesi psikolojik olarak olanaksız olmayan herhangi bir Avrupalı entelektüelin, pratikte proleter partilerin saflarında kendisi için bir kişisel nüfuz mevki kazanma umudunun hiç olmaması durumunu ekleyelim. Bu mesele belirleyici bir öneme sahiptir. Bir işçi, sosyalizme, bütünü bir parçası olarak, kendisinden kaçma olasılığının bulunmadığı sınıfla birlikte gelir. Hatta onu daha kendine güvenli ve daha güçlü kılan kitleyle manevi birliktelik duygusundan memnundur. Ne var ki entelektüel, sosyalizme sınıfsal göbek bağı kopararak, tek başına, bir birey olarak gelir ve kaçınılmaz olarak bir birey olarak etkide bulunmaya çabalar. Fakat tam da bu noktada engellerle karşılaşır ve zaman geçtikçe bu engeller daha da büyür. Sosyal-Demokrat hareketin başlangıcında, ortalamanın üstünde olmasa bile ona katılan her entelektüel, kendisine işçi sınıfı hareketi içinde bir yer edindi. Batı Avrupa ülkelerinde, bugün harekete katılan her yeni entelektüel, karşısında zaten var olan işçi sınıfı demokrasisinin muazzam yapısını bulmaktadır. Otomatikman kendi sınıflarından terfi eden binlerce işçi önderi, başında onurlandırılmış kademlilerin, tanınmış otoritelerin, zaten tarihi olmuş şahsiyetlerin bulunduğu katı bir aygıt oluşturur. Bu koşullarda ancak ender yeteneklere sahip biri, kendisi için önde gelen bir konum elde etmeyi ümit edebilir; fakat böyle biri kendisine tümiyle yabancı bir kampa, uçurumun karşı tarafına atlamak yerine, doğal olarak sanayi ya da devlet hizmetleri alanındaki en az dirençli yolu izleyecektir. Bu nedenle, entelijensiya ile sosyalizm arasında, diğerlerine ek olarak, bir havza gibi, Sosyal-Demokrasinin örgütsel aygıtı durmaktadır. Disiplin ve kendi kendini sınırlamayı –bazen “oportünizmler” konusunda ve bazen de aksine, aşırı “radikalizmler” konusunda– gerektiren bu durum, sosyalist sempatiilere sahip entelijensiya üyeleri arasında hoşnutsuzluk uyandırır ve onları anarşizme ve ulusal-liberalizme duydukları sempatiiler arasında bocalayan mızır seyrirciler rolüne mahkûm eder. *Simplicissimus* [5] en yüce ideolojik bayraklardır. Söz konusu olgu, çeşitli farklılıklarla ve değişen derecelerde de olsa Avrupa’nın tüm ülkelerinde tekrarlanmaktadır. Onların ruhlarını fethetmek için sosyalizmin kültürel önemi en çarpıcı biçimde bile açığa vurulsa, bu insanlar diğer tüm toplumsal gruplardan daha bezgin, adeta daha kiniktirler. Anton Menger [6] gibi hukukun gerekleri dolayısıyla ya da *Atlanticus* [7] gibi tekniğin gereklerinden hareket ederek, saf teorik düşüncenin teşvikiyle sosyalist inançlara ulaşma yeteneğinde olanlar sadece nadir “ideologlar”dır –sözcüğün hem olumlu hem de olumsuz anlamıyla–. Ama bildiğimiz gibi bu tür insanlar bile gerçek Sosyal-Demokrat harekete genellikle dahil olmazlar ve sosyalizmle içsel bağlantısı içinde proletaryanın sınıf mücadelesi onlar için yedi mühürle kitlenmiş bir kitap olarak kalır.

Bir ivedi maddi kazanımlar programıyla entelijensiya kolektivizme kazanmanın olanaksız olduğunu düşünmekte Adler kesinlikle haklıdır. Ama yine de bu, entelijensiya kazanmanın ne pahasına olursa olsun hiçbir şekilde olanaklı olmadığı ya da ivedi maddi çıkarların ve sınıf bağlarının entelijensiya ile sosyalizm tarafından sunulan tüm kültürel-tarihsel beklentilerden daha inandırıcı bir şekilde etkilemediği anlamına gelmez.

Eğer entelijensiyanın işçi kitlelere işçilerin doktorları, avukatları vs. olarak doğrudan hizmet veren katmanını (ki genel bir kural olarak bu katman söz konusu mesleklerin daha az yetenekli temsilcilerinden oluşan bir katmandır) bir tarafa bırakacak olursak, entelijensiyanın en önemli ve nüfuzlu kesiminin, geçimini, sınai kârdan, toprak rantından ya da devlet bütçesinden gelen ödemelere borçlu olduğunu ve böylelikle doğrudan ya da dolaylı olarak kapitalist sınıflara ya da kapitalist devlete bağımlı olduğunu görürüz.

Soyut olarak düşünüldüğünde, bu maddi bağımlılık, yalnızca anti-kapitalist saflarda militan politik faaliyeti olanaksız hale getirir, işveren sınıfla alâkalı olarak manevi özgürlüğü değil. Ama gerçekte durum böyle değildir. Tam da entelijensiyanın yaptığı işin “manevi” doğası, kaçınılmaz olarak, onunla egemen sınıflar arasında manevi bir bağ kurar. Fabrika yöneticileri ve idari sorumlulukları olan mühendisler, kendilerini kaçınılmaz

olarak, karşılarında sermayenin çıkarlarını savunmak zorunda kaldıkları işçilerle sürekli çelişki içerisinde bulurlar. Açık ki, yerine getirmek zorunda oldukları işlev son tahlilde, onların düşünce biçimlerini ve fikirlerini kendisine uydurur. Doktorlar ve avukatlar, işlerinin daha bağımsız doğasına rağmen, ister istemez müşterileriyle psikolojik bir temas içinde olmak zorundadır. Bir elektrikçi her gün bakanların, bankacıların ve onların metreslerinin bürolarına elektrik tesisatı dösese bile, yine kendisi olarak kalır. Ama ruhunda ve sesinde bu insanların duyguları ve alışkanlıklarıyla uyum sağlayacak müziği bulmak zorunda olan bir doktor için mesele farklıdır. Dahası bu tip bir temas, kaçınılmaz olarak, yalnızca burjuva toplumun en üst katında gerçekleşmez. Kadınların oy hakkını savunan Londra kadınlar, kendilerini savunması için bir oy hakkı savunucusu kadın avukat tutmuşlardır. Berlin’de kodamanların karılarını ya da Viyana’da “Hristiyan-Topluluğu” esnafının karılarını tedavi eden bir doktor, bunların babalarının, erkek kardeşlerinin ve kocalarının davalarını alan bir avukat, kolektivizmin kültürel olanakları için kendini lüks şevkinden güçlüklerle geri tutabilir. Bu kadar doğrudan olmasa da, en az o kadar amansız bir şekilde, tüm bunlar, yazarlar, sanatçılar, heykeltıraşlar, eğlence işindekiler için de aynen geçerlidir. Onlar yaptıkları işleri ya da kişiliklerini kamuya sunarlar, onun onayına ve parasına bağımlıdır, ve bu yüzden, ister açık ister kapalı bir şekilde, yaratıcı başarılarını, aşağı gördükleri o “büyük canavara”, burjuva ayakta kimine tâbi kılarlar. Almanya’nın “genç” yazarlar ekolünün –sırası gelmişken söyleyelim, daha şimdiden tepede ince bir katman oluşturmaktadır– kaderi, bunun doğruluğunu göstermektedir. Yetiştirdiği dönemin koşullarıyla açıklanan Gorki örneği yalnızca bu kuralı kanıtlayan bir istisnadır: entelijensiyanın karşıdevrimci yozlaşmasına uyarlanmadaki beceriksizliği, onu hızla “popülerliğinden” yoksun kılmıştır.

İşte bir kez daha kafa emeğiyle kol emeğinin koşulları arasındaki derin toplumsal fark ortaya çıkıyor. Fabrika işi, her ne kadar kasları köleleştirip vücudu tüketse de, işçilerin zihnini kendine tabi kılmakta güçsüzdür. Bu sonucunun kontrolünü ele geçirmek için denenen tüm tedbirler, Rusya’da olduğu gibi İsviçre’de de hep aynı şekilde faydasız kalacaktır. Kafa işçisi, fiziksel açıdan kıyas kabul etmez derecede daha özgürdür. Yazar fabrika düdüğü çaldığında kalkmak zorunda değildir, doktorun arkasında hiçbir ustabaşı durmaz, mahkemeden çıkarken avukatın cepleri aranmaz. Fakat buna karşılık, salt emek-gücünü, kas kuvvetini değil, bir insan olarak tüm kişiliğini –ve korkudan dolayı değil, vicdan sahibi oluşundan dolayı– satmaya zorlanır. Sonuç olarak bu insanlar, mesleki giysilerinin kaliteli bir tutsak üniformasından başka bir şey olmadığını görmek istemiyorlar ve göremezler.

Sonuçta Adler’in kendisi de, entelijensiya ile sosyalizm arasındaki karşılıklı ilişki konusunda geliştirdiği soyut ve özü itibarıyla idealist formülден tatmin olmamış gibidir. Propagandasında, kapitalist toplumda belli işlevler yerine getiren kafa işçileri sınıfına değil de, bu sınıfın, gelecekteki rolüne hazırlanmakta olan genç kuşağına, yani öğrencilere hitap eder. Yalnızca bu broşür-söylevin “Viyana Özgür Öğrenciler Birliği”ne ithaf edilmiş olması değil, onun gerçek tabiatı, ateşli ajitasyonel tarzı ve öğüt verici havası da bunu kanıtlamaktadır. Profesörler, yazarlar, avukatlar ve doktorlardan oluşan bir dinleyici topluluğu önünde, birinin amacını bu şekilde anlatması düşünülemezdi. Böyle bir söylev, ilk birkaç sözcükten sonra kişinin boğazında düğümlenip kalırdı. Bu yüzden bizzat Adler de, üzerinde çalıştığı insan malzemesine doğrudan bağlı olarak, kendi görevlerini sınırlamaktadır. Politikacı, teorisyenin formülünü düzeltir. Nihayetinde bu, öğrencileri etkileme mücadelesi sorunudur.

Üniversite, mülk sahibi ve egemen sınıfların çocuklarının devletçe örgütlenmiş eğitiminin son aşamasıdır, tıpkı işçi ve köylülerin genç kuşakları için son eğitim kurumunun kışla olması gibi. Kışla, sonradan yerine getirilecek ikincil toplumsal işlevlere uygun psikolojik itaat ve disiplin alışkanlıklarını besleyip büyütür. Üniversite esas itibarıyla, idare, önderlik ve yönetme eğitimi verir. Bu açıdan bakıldığında, Alman öğrenci dernekleri bile yararlı sınıfsal kurumlardır. Çünkü bu dernekler, babalarla oğulları birleştiren, ulusal gururu güçlendiren, bir burjuva mekânda ihtiyaç duyulan alışkanlıkları aşılayan ve kişinin egemen sınıfa aidiyetinin damgası olarak hizmet görecektir olan kimi izleri insanın yüzüne nakşeden gelenekler yaratırlar. Adler’in partisi açısından, şüphesiz kışlalardan geçen insan malzemesi üniversiteden geçenden kıyas kabul etmez derecede daha önemlidir. Fakat belirli tarihsel koşullarda –yani Almanya örneğinde olduğu gibi, hızlı sınai gelişmeyle birlikte ordu toplumsal bileşimi itibarıyla proleterleştirdiğinde– parti yine de şunu söyleyebilir: “Ben kışlaya gitme zahmetine girmeyeceğim. Benim için, genç işçiyi kışla kapısının eşliğinde görmek ve [esasen] oradan tekrar çıktığında onu karşılamak yeterlidir. O beni terk etmeyecek ve benim olarak kalacaktır.” [8] Fakat üniversite söz konusu olduğunda, parti, eğer entelijensiya üzerinde etki kazanmak için bağımsız bir mücadele yürütmeyi az da olsa istiyorsa, tümüyle tersini söylemelidir: “Sadece burada ve genç arkadaşın ailesinden bir dereceye kadar özgürleştiği ve henüz toplumdaki konumunun esiri olmadığı şu anda, onu saflarımıza çekmeyi umabilirim. Ya şimdi ya hiç.”

İşçiler arasında, “babalar” ve “oğullar” arasındaki fark, yalnızca yaş farkından ibarettir. Entelijensiya arasında ise yalnızca bir yaş farkı değil, bir toplumsal fark da bulunmaktadır. Öğrenci, hem genç işçinin hem de kendi babasının tersine, hiçbir toplumsal işlevi yerine getirmeyen, sermaye ya da devlete doğrudan bağımlılık hissetmeyen, herhangi türden bir sorumlulukla sınırlanmaz ve –özel değilse bile en azından nesnel olarak– doğru ve yanlış ilişkisi yargısında özgürdür. Bu dönemde, onun içindeki her şey mayalanma halindedir, sınıfsal önyargıları ideolojik çıkarları kadar biçimsizdir, bilince dair meseleler onun açısından çok büyük bir önem taşır, zihni ilk kez bilimsel genellemelere açılmaktadır, sıradışılık onun için neredeyse psikolojik bir gereksinimdir. Eğer kolektivizm onun aklına bir parça da olsa hakim olma yeteneğindeyse, şimdi tam sırasıdır, ve bunu, sıkıcı bir “çatal bıçak” sorunu olarak değil, temelini soylu bilimsel niteliği ve amaçlarının geniş kültürel içeriği aracılığıyla yapacaktır. Bu son noktada Adler kesinlikle haklıdır.

Fakat burada da bir kez daha çıplak bir gerçeğin önünde birdenbire durmak zorunda kalıyoruz. Yalnızca bir bütün olarak Avrupa entelijensiyası değil, onun çocuğu olan öğrenciler de sosyalizme doğru kararlı bir çekim göstermemektedirler. İşçilerin partisiyle öğrenci kitlesi arasında bir duvar vardır. Bu olguyu Adler gibi sadece ajitasyon çalışmasının yetersizliğiyle, bu çalışmanın entelijensiya doğru bir açıdan yaklaşmaktan aciz oluşuyla açıklamaya çalışmak, “halk”la öğrenciler arasındaki ilişkinin tüm tarihini görmezden gelmek anlamına taşır. Bu, öğrencilerde toplumsal tarihin bir ürününden ziyade, entelektüel ve ahlâki bir kategori görmek anlamına gelir. Şurası doğru ki, öğrencilerin burjuva topluma maddi bağımlılıkları, onları yalnızca dolaylı olarak, aileleri aracılığıyla etkiler, ve bundan dolayı da zayıftır. Ama buna karşın, öğrencilerin çıkıp geldiği sınıfların genel toplumsal çıkarları ve ihtiyaçları, öğrencilerin duygu ve düşüncelerine var gücüyle yansır. Bütün tarihleri boyunca –tüm moral çöküş dönemlerinde olduğu gibi, en iyi, en kahramanca anlarında da– Avrupa öğrencileri, burjuva sınıfların yalnızca hassas barometresi olmuşlardır. Burjuva toplumun devrimden başka hiçbir çıkış yolu kalmadığında, öğrenciler halkla içten ve onurlu bir şekilde kardeşleşerek aşırı-devrimci oldular. 1848 Viyana’sında olduğu gibi, politik hükümsüzlükleri burjuva demokratik güçleri devrimin başına geçmekten alıkoyduğunda, öğrenciler fiilen bu güçlerin yerini aldılar. Ama aynı yılın Haziran ayında Paris’te burjuvalar ve işçiler kendilerini barikatların karşıt tarafında bulduklarında, öğrenciler işçilere ateş de ettiler. Bismarck savaşları Almanya’yı birleştirdikten ve burjuva sınıfları yatıştırdıktan sonra, Alman öğrenciler hızla, hiciv gazetelerinde her daim Prusyalı teğmenin yanıbaşında gözetken, bira ve kibirden şişmiş şahıslar haline gelmeye başladılar. Avusturya’da öğrenciler, bu ülkedeki farklı uluslar arasında hükümet üzerinde nüfuz kurma çatışması keskinleştiği

oranda ulusal ayrımcılığın ve militan şovenizmin bayraktarları haline geldiler. Ve hiç şüphe yok ki, en iğrenci de dahil tüm bu tarihsel dönüşümlerden geçen öğrenciler, politik şevk, kendini feda etmeye hazır oluş ve militan bir idealizm gibi, Adler’in bu denli bel bağladığı nitelikleri de sergilemişlerdi. 30 ya da 40 yaşındaki herhangi bir filisten, “önür” gibi farazi kavramlar için suratını dağıtma riskini göze almayacakken, onun oğlu bunu yapacaktır, hem de ateşli bir biçimde. Lvov Üniversitesindeki Ukraynalı ve Polonyalı öğrenciler, geçenlerde bize bir kere daha, yalnızca herhangi bir ulusal ya da politik eğilimin son noktasına kadar nasıl götürüleceğini değil, göğüslerini tüfeklerin namlularına nasıl dayayacaklarını da bildiklerini gösterdiler. Geçen yıl Praglı Alman öğrenciler bir Alman toplumu olarak varolma haklarını sokaklarda kanıtlamak için ayaktakımının tüm şiddetiyle yüz yüze gelmeye hazırdılar. Burada, bir sınıf ya da bir düşüncenin değil bir yaş grubunun karakteristik özelliği olan –bazen tam bir dövüş horozununkine benzeyen– militan idealizmle karşı karşıyayız, diğer taraftan, bu idealizmin politik içeriği tümüyle, öğrencilerin çıkıp geldikleri ve ona geri döndükleri bu sınıfların tarihsel ruh hali tarafından belirlenir. Bu da doğal ve kaçınılmazdır.

Son tahlilde, tüm mülk sahibi sınıflar oğullarını üniversiteye göndermektedirler, ve eğer öğrenciler üniversitedeyken üzerine sosyalizmin mesajının yazılabileceği bir *tabula rasa* [9] olsalardı, o zaman sınıfsal kalıtımın ve zavallı eski tarihsel determinizmin hali ne olurdu?

Geriye sorunun hem Adler’in lehinde hem de aleyhinde olan bir başka yönünü aydınlatmaktan başka bir şey kalmıyor.

Adler’e göre entelijensiyayı sosyalizme çekmenin yegâne yolu, hareketin nihai hedefini tüm kapsamıyla öne çıkarmaktır. Fakat Adler şüphesiz, sanayinin merkezileşmesinin gelişimi, orta katmanların proleterleşmesi ve sınıfsal antagonizmaların keskinleşmesi oramında bu nihai hedefin daha tam ve daha net olarak belirdiğinin farkındadır. Politik önderlerin iradesinden ve ulusal taktiklerdeki farklılıklardan bağımsız olarak, Almanya’da “nihai amaç” Avusturya ya da İtalya’dakinden kıyas kabul etmeyecek kadar büyük bir açıklık ve dolaysızlıkla önümüzde durmaktadır. Fakat tam da bu aynı toplumsal süreç, yani emekle sermaye arasındaki mücadelenin şiddetlenmesi, entelijensiyayı emeğin partisinin kampına geçmekten alıkoymaktadır. Sınıflar arasındaki köprüler yıkılmıştır ve karşıya geçmek için her geçen gün daha da derinleşen bir uçurumun üzerinden atlamak gerekecektir. Böylelikle, entelijensiya açısından kolektivizmin özünü teorik bakımdan kavramayı nesnel olarak kolaylaştıran koşullara paralel olarak, entelijensiyanın sosyalist orduya politik bağlılığına giden yoldaki toplumsal engeller de giderek büyümektedir. Toplumsal yaşamın varolduğu herhangi bir ileri ülkede sosyalist hareketle birleşmek, spekülasyon değil politik bir eylemdir ve bu noktada toplumsal irade, teorileştirilen gerekçeye tümüyle baskın çıkmaktadır. Ve bunun da nihai anlamı şudur ki, bugün entelijensiyayı kazanmak dün olduğundan daha zordur, ve yarın bugünkünden de zor olacaktır.

Bununla birlikte, bu süreçte de “tedricilikte bir kopuş” bulunmaktadır. Tam da sosyalist hareketin gelişmesiyle artan bir yabancılaşma olarak tanımladığımız entelijensiyanın sosyalizme ilişkin tutumu, toplumsal güçler dengesini radikal tarzda değiştirecek olan bir nesnel politik değişimin sonucu olarak kesinlikle değişebilir ve değişmelidir. Adler’in savları arasında yer alan şu sav çok doğrudur: Entelijensiya, kapitalist sömürünün sürdürülmesiyle, doğrudan ve mutlak olarak değil, yalnızca dolaylı olarak, burjuva sınıflar aracılığıyla, bu sınıflara maddi açıdan bağımlı olması ölçüsünde ilgilidir. Kolektivizmin *yakın* zaferini olası görmek için birtakım nedenleri olsaydı, kolektivizm onun önüne kendisinden farklı, kendisine uzak ve yabancı bir sınıfın ülküsü olarak değil de, yakın ve elle tutulur bir gerçeklik olarak çıksaydı; ve son olarak –ama bir o kadar da önemlisi– burjuvaziyle politik kopuş tek tek her kafa-işçisini ağır maddi ve manevi sonuçlarla tehdit etmeseydi, entelijensiya kolektivizmin tarafına geçebilirdi. Böylesi koşullar, Avrupa entelijensiyası için, yalnızca yeni bir toplumsal sınıfın politik egemenliğiyle, bir dereceye kadar bu egemenlik için doğrudan ve derhal bir mücadele dönemiyle inşa edilebilir. Avrupa entelijensiyası işçi kitlelerine ne kadar yabancılaşırsa yabancılaşsın –ve bu yabancılaşma, özellikle Avusturya, İtalya ve Balkan ülkeleri gibi genç kapitalist ülkelerde, ek olarak daha da artacaktır– yine de bir büyük toplumsal yeniden inşa çağında, entelijensiya –belki de diğer ara sınıflardan daha önce– yeni toplumun savunucularının saflarına geçecektir. Bu bağlamda büyük bir rol oynayacak olan şey entelijensiyanın kendisini ticari ve sınai küçük-burjuvazi ve köylülükten ayırt eden toplumsal nitelikleridir: Yani toplumsal emeğin kültürel dallarıyla olan mesleki bağları, teorik genelleştirme kapasitesi, düşüncesinin esnekliği ve devingenliği; kısacası *entelektüelliği*. Tüm toplum aygıtının yeni ellere geçtiği kaçınılmaz gerçeğiyle yüz yüze gelen Avrupa entelijensiyası, yaratılan koşulların onu yalnızca uçuruma atmamakla kalmayacağına, aksine teknik, örgütsel ve bilimsel güçlerin uygulanması için önünde sınırsız olanaklar açılacağına ikna olabilecektir; ve yeni rejimin devasa teknik, toplumsal ve politik zorlukların üstesinden gelmek zorunda kalacağı en kritik ilk dönemlerde bile, bu güçleri kendi saflarından öne çıkarabilecektir.

Ama toplum aygıtının fiili fethedilişi, entelijensiyanın Avrupa proletaryasının partisine *önceden* katılmasına bağlı olsaydı, kolektivizm olasılığı gerçekten de biçare olurdu; çünkü, yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi, burjuva rejimin çerçevesi içerisinde entelijensiyanın Sosyal-Demokrasiye katılması, Max Adler’in tüm umutlarının aksine, gün geçtikçe daha az olanaklı hale gelmektedir.

[1] Bu yazı, Max Adler’in Sosyalizm ve Entelektüeller (1910) adlı broşürün eleştirisi olarak 1910 yılında kaleme alınmıştır.

[2] Başkalarını kendi dinine sokmaya çalışmak.

[3] Bu dönemde Sosyal-Demokrasi, sosyalist politik hareketi ifade ediyordu.

[4] Alman Sosyal-Demokrat gazetesi.

[5] Münih’te basılan bir hiciv gazetesi.

[6] Avusturyalı bir hukukçu.

[7] Bir Leton-Alman ekonomist olan Karl Ballod’un takma adı.

[8] Alman Sosyal-Demokrat Partisinin tutumu buydu ve devrimci bakış açısından şüphesiz tümüyle yetersizdi –L.T.

[9] *tabula rasa*: üzerine hiç yazı yazılmamış levha; yeni doğan çocuğun boş beyni.